

46. ▶ BOROMISZA TIBOR (1880-1960)

Rőzsehordók a ligetben, 1908

Olaj, vászon, 100x116 cm

Jelezve jobbra lent: Boromisza Tibor 1908 NB

Kezdő ár: 42 000 000 Ft / 137 705 EUR

Becsérték: 80 000 000 – 100 000 000 Ft

Estimated value: 262 295 – 327 869 EUR

FELTEHETŐEN KIÁLLÍTVA:

▶ A Művészház negyedik csoportos kiállítása, 1911. január

REPRODUKÁLVA:

▶ Jurecskó László, Boromisza Tibor nagybányai korszaka (1904-1914).

Nagybánya könyvek 5, MissionArt Galéria, Miskolc, 1996. XIV. színes kép

▶ 120 de ani: Centrul Artistic Baia Mare = 120 years: the Artistic Centre from Baia Mare = 120 éves a Nagybányai Művészeti Központ, szerk. Laura Theodor Ghinea, Eikon, Bukarest – Editura Scolala Ardeleană, Kolozsvár, 2016. 27.

1. Boromisza Tibor: Önarckép, 1910
Városi Képtár – Deák Gyűjtemény, Székesfehérvár
2. Vincent van Gogh: Rőzsegyűjtők a hóban, 1884
Van Gogh Museum, Amsterdam
3. Jean-Francois Millet: A tél: rőzsegyűjtők, 1868
magántulajdon

1
2
3

Boromisza Tibor 1910-ben készített *Rőzsehordók a ligetben* című festménye a magyar neós művészet mindaddig ismeretlen remekműve. A kép előterében a nagybányai liget őszi fái magasodnak, alattuk a sűrű avarban egy keskeny ösvényen három rőzsehordó asszony igyekszik hazafelé. A Fokhagymás völgy fáinak megritkult lombkoronája közül elősejlik a veresvízi utca színesre festett, kontyolt tetejű bányászházainak sora, mögöttük pedig a Virághegy magasodik.

A Veresvíz-patak mentén épült bányászlakok a nagybányai festőkolónia számára különös jelentőséggel bírtak. Ebben az egzotikus környezetben telepedtek le azok a festők, akik hosszabb időt töltöttek el a városban – köztük Boromisza is. Ez a környezet vált a magyar modernizmus bölcsőjévé, „a nagybányai *Quartier-Latinná*”.¹ A környezet festőisége alkotásra ösztönöz, ahogyan ezt Móricz Zsigmond is megörökítette Nagybányáról írt monográfiájában: „a veresvízi-utca kékre-zöldre, sárgára festett apró bányász-házaival, kemény színfoltjaival, zöld lomb alá bújt aprófalú, nagytetejű épületeivel, olyan festői hatású, mint kevés város az országban”.² A rőzsehordó asszonyok sziluettje szintén jellegzetes motívuma volt a nagybányai kolónia festőinek. Ősszel mindenki szabadon gyűjthetett magának száraz ágat és erdei rőzsét: az asszonyok a kasornyanak nevezett hátikosarukban, vagy kötéllel átfogva szállították haza a napi adagot.³

A festmény az őszi naplemente hangulatát idézi meg, színeit a kék-narancs és a lila-sárga komplementerek uralják. Boromisza lendületes, magabiztos körvonalakkal határolja a kép építőelemeit, a formákat pedig a dekoratív összhatásnak alárendelve tölti ki egységes, erőteljes színekkel. Ugyanakkor sem a dekorativitás, sem pedig a végletesen felfokozott színhatás kedvéért nem mond le a naturalisztikus összhatásról, amelynek köszönhetően festményén minden vadságra ellenére harmonikus és nyugodt atmoszférát teremt. A lendületes ecsetvonásokkal felvitt faágakkal kontrasztban a lombzat és a besötétedő égbolt aprólékosabb, a pointillizmus ecsetkezelését megidéző festésmódja emlékeztet rá: Boromisza 1910-ben a kortárs francia művészeti mozgalmak teljes horizontjának ismeretében alkotta meg saját főműveit.

Boromisza Tibor jó módú vidéki család gyermekeként született, majd szülei kívánságára katonának tanult a Ludovika Akadémián. A festészet iránti affinitása azonban rövidesen felül emelkedett a katonai érdemen: Boromisza autodidaktaként sajátította el a rajz és a festés alapjait. Első sikerét 1903-ban érte el, amikor a Nemzeti Szalon négy képét is elfogadta szombathelyi kiállítására. Rózsa Miklós, a Szalon titkárának javaslatára Boromisza Ferenczy Károly magániskolájába ment. A magyar *plein air* festés nagymestere fontos inspirációt jelentett a fiatal Boromisza számára. Önéletrajzi feljegyzésében így summázta első festéssel töltött hónapjainak emlékét: „Ferenczynek két dolgot köszönhetek. Az egyik az, hogy megismerkedtem a naturalista igazságokkal s ezeket ma is minden tudás bázisának tartom. A másik pedig az, hogy önállóná tett. Ferenczy hetekig nem jött korrigálni. És magamra hagyottságomban megérlelődött bennem az autodidaktikus fejlődés egyedül üdvözítő voltának a megrendíthetetlen hite.”⁴

Az ifjú festő Ferenczy hívását követve 1904 nyarát már Nagybányán töltötte, a majd tíz éves festőkolónia legújabb tagjaként. Kezdetben a *plein air* naturalizmust, a Ferenczy-féle finom és kiegyensúlyozott festészeti elveket tartotta mindenekfelett követendőnek. Ugyanakkor feltehetően már ekkor „elcsábult” az ifjabb és szabadabb Iványi Grünwald Béla felé. A következő évben Boromisza felkereste a művészet centrumait: igazi revelációt azonban nem Róma vagy München jelentett számára, hanem Párizs, ahol 1905-1906 fordulóján töltött el néhány hónapot. „Az akkor Párizs felől fújdogáló művészi forradalmi szelek engemet is oda vonzottak” – írja önéletrajzában. – „Dolgoztam, galériákat látogattam. Sokat voltam Durand[-Ruel] lakásán, ahol az impresszionisták jellegzetes vásznai halomszámra heverték. Jártam ugyan egy hónapig a Julien [sic] Akadémiára is, de lármás mű-bohém hangulatát rövidesen megutáltam.”⁵

Ahogy visszaemlékezése alapján feltételezhetjük, Párizsban – ellentétben sok kortársával – sem a bohém művészvilág, sem pedig a művészet korábban elképzelhetetlen forradalmát kiobbantó fauve-ok nem izgatták Boromiszt. Ahogy Jurecskó László hangsúlyozza: amikor Boromisza Párizsban tartózkodott, éppen nem volt látható sem a Salon d’Automne, sem pedig a Salon des Indépendants kiállítása.⁶ Művészé válásának fontos lépcsőfokaként tekintett a francia kultúrával és művészettel való megismerkedésére, valamint arra is, hogy több hónapon át mintázással foglalkozhatott a Colarossi Akadémián, a Montparnasse-on. Rövidebb balatoni és budapesti intermezzókkal Boromisza visszatért Nagybányára. A „magyar Barbizon” Boromisza festői karrierjének katalizátorává vált: 1906-tól kezdve egyre több időt töltött itt, majd 1909-ben ott alapított családot, és egészen 1914-ig állandó lakhelyül választotta.

A „NEÓSOK” FORRADALMA

A párizsi impresszionista élményeket követően Boromiszára az 1906-os nyár volt kiemelkedő hatással, amikor „a francia művészet legutolsó hullámcsapása [...] egyszerre Nagybányán is érezhető lett.”⁷ Czóbel Párizsból hazatérve, Gauguin, Seurat, Van Gogh és mindenek előtt Matisse fauve képeinek ismeretében készített tucatnyi festményét mutatta be társainak. „A mintegy tucatnyi kép [...] arcképek, csendéletek és aktos kompozíciók sorozata volt – plakátszerű festmények, vastag, színes körvonalak közé határolt, élénk, pontillizált színfoltokkal, a figurális részek rajzában sok jellemző erővel.”⁸ A Czóbel által bemutatott új iránynak rögtön sok követője akadt a művésztelepen: Körmendi Frim Ervin, Ziffer Sándor, Perlrott Csaba Vilmos, Bornemisza Géza, Mikola András és Boromisza Tibor. A festők magukat, némi fogalmi zavarral neoimpresszionistáknak, röviden pedig neósoknak nevezték – noha, Czóbel interpretációján keresztül éppen a neoimpresszionizmus elveivel szembehelyezkedő posztimpresszionista és fauve esztétikát tették magukévá.

Az impresszionista mesterek a művésztelep tekintélyét és saját presztízsüket is féltve szembe helyezkedtek az újítókkal, akik viszont egy évvel később újabb megerősítést kaptak a Nemzeti Szalonban megrendezett kortárs francia festészetet bemutató kiállításon, ahol a retrospektív kollekciónal szereplő Gauguin mellett Cézanne, Manet, Seurat, Signac, Van Gogh és Matisse

műalkotásaival is szembesült a budapesti közvélemény. A nagybányai neósok budapesti bemutatkozására a Nemzeti Szalon kiállítását követően, júniusban került sor a Könyves Kálmán Szalonban megrendezett *Fiatalok* című tárlaton. A nagyközönség megláthatta, hogy a magyar vadak harmóniái „már nem dalolnak, hanem üvöltnek”. A legifjabb generáció végleg szakított a művészet évszázados tradícióival.⁹ „Egy új nemzedék van itt, akármilyen mélyre is ássunk, kutasunk le a magyar piktúra földjébe, egy generáció, amely elvágott minden összeköttetést a léha múlttal”¹⁰ – olvashatjuk Bölöni György pontos megfogalmazásában.

BOROMISZA, A „JÓL NEVELT FORRADALMÁR”¹¹

1908-ban „minden oda mutatott, hogy egész palettámat egy pár színoktávval feljebb kell fokoznom” – írta Boromisza 1912-es visszaemlékezésében hangsúlyozva, hogy fauve-vá válásában nem csak a Czóbellel együtt berobbanó neós esztétika, hanem a balatoni festőkolónián töltött hónapok alatt megismert Rippl Rónai József is fontos szerepet töltött be.¹² Rippl Rónai „kukoricás” képeinek genézise pedig nem volt más, mint a francia Nabis-k cloisonnizmusa. A pointillizmus jellegzetes felületképzése, „az eleven színfoltcskák tudatos fölületi vibrálása” jellemzi ekkor Boromiszát, ugyanakkor, amint arra Hevesy Iván is felhívta a figyelmet: fauve képeinek színhasználatában a „dekorativitás” jellemzőit is felfedezhetjük. „A színek egymás mellé helyezése nem a megadott reális színektől függ, hanem attól, hogy egymás mellé helyezése kellemes színkompozíciót ad-e vagy sem. A színkomponálásnak ez a fontossága a dekoratív festményben azután szükségessé teszi azt, hogy a színek lehetőleg ne alkossanak átmenetet egymással, ne keveredjenek, hanem mindegyik igyekezzon tiszta hatását megtartani és egymástól határozottan, szinte lineárisan elválasztható foltokban érvényesülni.”¹³ Az új, apró vonalakból építkező, viszont erőteljes kontúrokkal operáló, s a vad hatást a színek fokozásával elérő új stílus kiemelkedő 1908-1909-es darabjai a Nagybányai tavasz és a Fürdőzők.

A festő ugyanakkor az 1906 után megismert újabb irányok feltétlen híve, mi több, szószólója lett. A helyi lapokban egyre radikálisabb programcikkeket közölt és éles ellentétbe került az előző generáció mestereivel, a művésztelep vezetőivel. Ugyanakkor azt is fontos kiemelni, hogy Boromisza tulajdonképpen „nem forradalmár, hanem rebellis” volt. Ahogyan az a magyar temperamentumra jellemző, „türelmetlen és robbantó [...] anarchikus kedély, telve a nagy harmóniák megtalálásának erős vágyával.”¹⁴ A nagy harmóniák keresése Boromisza művészetét sokkal kiegyensúlyozottabbá és klasszikusabbá teszi, mint a vérbeli fauve képek. A dekorativitás, a posztimpresszionista és Nabis hatások egyértelműen érezhetők ekkor készült képein. Ennek köszönhető az is, hogy az idősebb mesterek – Szinyei Merse, Ferenczy, Rippl Rónai – által szervezett Magyar Impresszionisták és Naturalisták köre, azaz a MIÉNK mindkét kiállításán részt vehetett újabb festményeivel. A nagybányai mesterek és Boromisza viszonya 1911-ben, az iskola átalakításának tervei kapcsán elmérgesedett – és amikor sajtóban is nagy port kavart vita a tettlegeségig fajult, nem csak az idősebbek, de neós társai is kiközösítették. Annyira, hogy az 1912-ben megrendezett jubileumi nagybányai kiállításon nemcsak, hogy nem vehetett részt, de Boromisza műtermét szögesdróttal kerítették el a kiállítás többi helyszínétől (ahol ő maga alternatív tárlatot rendezett képeiből).¹⁵

4		
5		
6	10	12
7		
8		13
9		14

4. A Fokhagymás völgy Nagybányán
5. Nagybányai liget
6. Liget Nagybányán
7. A nagybányai festő-iskola
8. Széchenyi liget, Nagybánya
9. A Virág-hegy Nagybányán
10. Paul Cézanne: Gesztenyefák Jas-de-Bouffan-ban, 1885-1886 Miennapolis Institute of Art, Miennapolis
11. Paul Ranson: Az erdő széle, 1895 körül magántulajdon
12. Felix Vallotton: Almafák, 1911 magántulajdon
13. Paul Signac: Place des Lices, Saint-Tropez, 1893 Carnegie Museum of Art, Pittsburgh
14. André Derain: A Collioure-i hegyek, 1905 National Gallery of Art, Washington

15. Vincent van Gogh:
Fenyőfák naplementében, 1889
Kröller-Müller Museum, Otterlo

JEGYZETEK:

- Szablya János: Nagybánya. in: A Kéve könyve, Budapest, 1912. Idézi: Szűcs György, Egy regionális centrum: Nagybánya, in: Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig, 1904-1914, szerk. Passuth Krisztina – Szűcs György, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2006. 168.
- Móricz Zsigmond: Nagybánya. Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye, Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1908. 215. Idézi: Szűcs György, Egy regionális centrum: Nagybánya, in: Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig, 1904-1914, szerk. Passuth Krisztina – Szűcs György, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2006. 168.
- Nagybánya 100 éve. szerk. Murádin Jenő – Szűcs György, Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1996. 195.
- Boromisza Tibor: Feljegyzések, Élet és Literatúra. 1912. szeptember 15. Közli: Boromisza Tibor önéletrajzi feljegyzései, szerk. és bev. Török Katalin, Szentendre, 2011. 123-124.
- Boromisza Tibor: Feljegyzések, Élet és Literatúra. 1912. szeptember 15. Közli: Boromisza Tibor önéletrajzi feljegyzései, szerk. és bev. Török Katalin, Szentendre, 2011. 125.
- Jurecskó László: Boromisza Tibor festészelete 1904 és 1918 között. in: Boromisza Tibor, 1880-1960, szerk. Török Katalin, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága – MűvészetMalom, Szentendre, 2012. 14.
- Réti István: Tizennégy esztendő a nagybányai festőkolónia életéből. Nagybánya és Vidéke, 1909. október 24. 1-3.
- Réti István: A nagybányai művésztelep. Képzőművészeti Alap, Budapest, 1954. 69.
- Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig, 1904-1914. szerk. Passuth Krisztina – Szűcs György, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2006. 38.
- Böloni György: Kis kiállítások, 2. Új nemzedék, Renaissance, 1911. január 10. 73. Közli: „Az utak elváltak”, III. kötet, 14-15.
- Bálint Aladár, Művészet. Jegyzetek, Magyar Nyomdászati, 1911. január 17-18. Közli: „Az utak elváltak”, III. kötet, 23.
- Boromisza Tibor: Feljegyzések. Nagybánya, 1912. szeptember 10. Élet és Literatúra, 1912. szeptember 15. Közli: Boromisza Tibor önéletrajzi feljegyzései, szerk. és bev. Török Katalin, Szentendre, 2011. 126.
- Hevesy Iván: Boromisza Tibor. Amicus Kiadó, Budapest, 1922. 14.
- Hevesy Iván: Boromisza Tibor. Amicus Kiadó, Budapest, 1922. 13.
- Bővebben lásd: Jurecskó László, Boromisza Tibor nagybányai korszaka (1904-1914). Nagybánya könyvek 5, MissionArt Galéria, Miskolc, 1996; Szűcs György, Disszonancia vagy új harmónia? A „neós” művészet Nagybányán, in: Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig, 1904-1914. szerk. Passuth Krisztina és Szűcs György, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2006. 50-52.
- Idézi: Jurecskó László: Boromisza Tibor nagybányai korszaka (1904-1914). Nagybánya könyvek 5, MissionArt Galéria, Miskolc, 1996. 49.
- Jurecskó László: Boromisza Tibor nagybányai korszaka (1904-1914). Nagybánya könyvek 5, MissionArt Galéria, Miskolc, 1996. 50.
- Dr. Rózsaffy Dezső: A Művészház negyedik csoportos kiállítása. Az Újság, 1911. január 6. 15. Közli: „Az utak elváltak”, III. kötet, 11.
- Kézdi-Kovács László: Fialatok. Pesti Hírlap, 1911. január 6. 6. Közli: „Az utak elváltak”, III. kötet, 10.
- Lásd pl. [n. n.], A Művészház kiállítása, Pesti Napló, 1911. január 12. 14. Közli: „Az utak elváltak”, III. kötet, 15; Gerő Ödön: Öreg skótok, ifjú magyarok, A Hét, 1911. január 15. 46-47. Közli: „Az utak elváltak”, III. kötet, 17.
- Magyar Elek: Kiállítás a Művészházban, Magyarország, 1911. január 7. 10. Közli: „Az utak elváltak”, III. kötet, 12.
- Kárpáti Aurél: Levél képekről és egyebekről. (A Művészház negyedik csoportos kiállítása). Alkotmány, 1911. január 6. 3-5. Közli: „Az utak elváltak”, III. kötet, 6-7.

Boromisza első nagyszabású kiállítási bemutatkozására azonban már 1909 telén sor került, amikor a Rózsa Miklós vezetésével frissen megalakult Művészház megrendezte első kollektív kiállítását. Boromisza itt összesen tizenhét képével szerepelt – noha Rózsa eredetileg egy teljes retrospektív tárlatot tervezett rendezni számára, végül főként friss munkáit állította ki –, és a kritika számára egyértelművé vált, hogy a magyar neósok vezéregyéniségével állnak szemben. „Fanatikus, neoimpresszionista, tehát nem a nagyvonalú formák, hanem a színek szerelmese” – írta róla a Magyar Hírlap kritikusa. – „Nála a kolorit minden, a szín tűzének fokozása acélozza újtó becsvágját, erősebb koloristája alig is volt eddig az új magyar művészetnek.”¹⁶ Boromisza kollektív kiállításának bemutatója kétség kívül a budapesti kiállítási évad legfontosabb eseménye volt – közvetlenül a Nyolcak első kiállítását megelőzően.

BOROMISZA 1910-ES SOROZATÁNAK FOGADTATÁSA

1910-ben a nagybányai kolónia tagjainak száma jelentősen megcsappant, mert Iványi Grünwald vezetésével fiatalok sokasága pártolt át ekkor Kecskemétre. Nagybányán a neósok közül, Boromisza mellett csak Ziffer Sándor és Tihanyi Lajos maradt.¹⁷ Boromisza az egész életét intenzív munkával töltötte, képeit pedig 1911 januárjában, a Művészházban megrendezett negyedik csoportos kiállításon mutatta be. Boromisza tizenhat képe, az 1910-es év termése főként városképi- és zsánerelemekkel bővített tájképekből állt – a Rözseherdők a ligetben is ennek a sorozatnak a részét képezi.

Ebben az évben az elmélyült és koncentrált munka Boromisza számára ismét stílusváltozásokat eredményezett. Az értelemes körvonalak közé szorított, apró foltokból és sávokból felépített színkompozíciók nagyobb, egységesen kitöltött felületeknek adták át helyüket, a színek pedig sokkal plakátszerűbbek, erőteljesebbek lettek. Boromisza tulajdonképpen ebben az évben sajátította el legteljesebben a fauve esztétikát: vagy, egyik kritikusanak szavaival élve „beleesett az ultramodern sablonba.”¹⁸ A vad képeket, értelemeszerűen vagy imádni, vagy utálni lehetett – semleges azonban egy kritikus sem maradt. „Boromisza Tibornak minden képe: piros, piros, piros” – fakadt ki a konzervatív Kézdi-Kovács László, majd így folytatta: „Nagybányán olcsó lehet a paprika, hogy ennyit elfestenek belőle.”¹⁹ Az elmarasztaló kritika legfontosabb kifogása, a felfokozott színek mellett, a „naturalista” és „ornamentstilizáló” részletek vegyítése, azaz a stílusjegyek „modorossá válása” volt.²⁰

Azt ugyanakkor mindenki kijelentette, hogy Boromisza „kétségtelenül jeles tehetség”, és az egyik – ha nem a – legjobb magyar kolorista, akinek „színei ragyogóan világítanak.”²¹ A legpontosabb jellemzését ezeknek a festményeknek Kárpáti Aurél adta, aki kiemelte, hogy Boromisza „erős, szinte brutálisan egészséges egyéniség”, akinek festményeiből „csak úgy sugárzik az életöröm, a bátorság és az erő. Legkisebb képe is szuggesztív erővel és monumentálisan hat.”²² A hasonlóan nagyméretű vásznakra festett sorozat képeit a Művészház kiállítása óta nem láthatta együtt a közönség: szinte az összes festmény magángyűjteményekbe került, és csak az 1990-es években váltak újra láthatóvá a műkereskedelemben és kiállításokon. Ekkor bizonyosodott be, hogy Boromisza 1910 körüli stílusa a magyar neós festészet egyik csúcsteljesítménye.

Boromisza tájképeinek színkontrasztjai és harmóniai képről képre változnak, mégis egységes hangulatot teremtenek a jellegzetes nagybányai helyszíneket megörökítő festményeken. Boromisza korai korszakának legfontosabb képei ezek, melyeknek nemzetközi párhuzamait a kortárs francia törekvések között kell keresnünk. Festésmódjában a fauve és Nabis stílusjegyek, a spontaneitás és a dekorativitás keveredése figyelhető meg. Boromisza 1910-es sorozata és a Rözseherdők a ligetben egyrészt Henri Matisse, Maurice de Vlaminck vagy André Derain 1905-1906-os fauve képeit juttathatja eszünkbe; ugyanakkor a posztimpresszionizmus mesterei, kifejezetten pedig Paul Ranson, Vincent van Gogh vagy Paul Gauguin is nagy hatással volt művészetére. Boromisza új stílusának kialakításában a kortárs francia és magyar modernizmus szinte teljes horizontját figyelembe vette.

Szeredi Merse Pál

